

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. В сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя і його освітні функції. Підготовка компетентного вчителя з високим рівнем загальної та професійної культури, фундаментальними знаннями в галузі методології, педагогіки, системним баченням педагогічних проблем в освіті – ось головне завдання вищої школи сьогодні.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, педагогічна компетентність

Необхідність розвитку освіти дорослих зумовлена як динамікою соціального і науково-технічного прогресу, змінами в змісті і характері праці і суспільної діяльності людей, так і запитами ринку праці, головними з яких є компетентність і професіоналізм фахівця. Соціально-економічні трансформації в нашій країні привели до появи у багатьох дорослих потреби у перепідготовці, одержанні нових знань, умінь і навичок, що відповідали б актуальним вимогам як професійної, так і суспільної діяльності. Одним з наслідків науково-технічної революції ХХ ст. став прискорений процес знецінення і старіння знань і вмінь фахівців [4, с.3]. З'являються нові, нетрадиційні форми освіти дорослих: дистанційне навчання, університети третього віку, бізнес-школи, корпоративні університети, внутрішньофірмове навчання тощо. Підготовка і перепідготовка значних груп дорослого населення спонукає до організації їхнього навчання і перенавчання на наукових засадах з урахуванням принципів андрагогіки [4, с.31].

Андрагогіка - це наука для людей самостійних, незалежних, які прагнуть до самореалізації в різних сферах діяльності, для яких вчитися необхідно, щоб існувати, і які усвідомлюють, що саме буття людини має бути нерозривно пов'язане з навчанням. Навчальний процес у ВНЗ, враховуючи

вищевикладене, доцільно розглядати як інтегрований процес, зіставляючи педагогічну і андрагогічну моделі навчання. Коли ми говоримо про навчання з позиції андрагогічного підходу, ми маємо на увазі систематизований комплекс основних закономірностей діяльності тих, хто навчається і тих, хто навчає. При цьому, звичайно ж, необхідно враховувати й інші компоненти процесу (зміст, засоби, форми і методи навчання, але основне - це саме діяльність учня і навчального.

З точки зору андрагогіки, дорослі, які навчаються, відчувають глибоку потребу в самостійності, повинні відігравати провідну роль в процесі своєї освіти. Завдання викладача зводиться в кінцевому результаті до того, щоб заохочувати і підтримувати розвиток дорослого до самоврядування, надавати допомогу студенту у визначенні параметрів навчання та пошуку інформації. Основною характеристикою процесу навчання стає процес самостійного пошуку знань, умінь, навичок і якостей.

Основними при цьому стають відповідні форми занять: дискусії, вирішення конкретних завдань, різні види ділових ігор та ін.

У сучасних умовах реформування освіти радикально змінюється статус учителя, викладача, інженера-педагога, педагога професійної школи, і його освітні функції відповідно до їхньої професійно-педагогічної компетентності, до рівня їхнього професіоналізму.

Показниками значущості професійно-педагогічної компетентності є зміни в сфері суспільної свідомості в різні періоди історії, які свідчать про те, що саме в психолого-педагогічній компетентності і педагогічній культурі містяться значні можливості розвитку стабільності суспільства, оскільки вони можуть служити підставою в подоланні конфліктів: між старшими і молодшими поколіннями, сприяють адаптації до нових умов, ефективнішому процесу соціалізації особистості тощо [2].

За матеріалами ЮНЕСКО, пріоритетне завдання навчання дорослих – забезпечити людину комплексом знань і умінь, необхідних для активного творчого життя та мати задоволення від неї в сучасному динамічному

суспільстві. Мова йде про постійний, безперервний розвиток людини як працівника, громадянина, особистості протягом всього його життя. Одним із головних завдань вищої школи, поряд із формуванням гармонійно розвиненої особистості, постає завдання формування професійно компетентного фахівця, що має низку певних чинників, котрих необхідно досягти.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що у розвиток понятійного апарату компетентнісного підходу в професійній освіті значний внесок зробили дослідження В. Байденко, Н. Бібік, Ю. Зеєра, І. Зимньої, Л. Коваль, О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Пометун, Ю. Татура, А. Хуторського та ін. [6, с.3].

У перекладі з латинської мови (*competentia*) «компетентність» означає коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом [1]. Аналіз визначень поняття «компетентність», які розглядають учені, свідчить про те, що її складовими є: знання, вміння, навички, досвід. *Компетентність* - це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що задовольняють їй якісно виконувати певну діяльність, яка спрямована на вирішення проблем (завдань) у будь-якій галузі. *Компетенція* - це те, на що претендує людина, це коло питань, в які обізнана, володіє знаннями і досвідом, це те, чого досяг певний фахівець і визначається здатністю вирішувати відповідні завдання. Зарубіжні дослідники поняття «професійна компетентність» розглядають як «поглиблене знання», «стан адекватного виконання завдання», «здатність до виконання діяльності», «ефективність дій» [5]. Крім того, професійну компетентність визначають як здатність фахівця виконувати свої професійні обов'язки через набуті знання, вміння, навички та досвід. У свою чергу *професійна компетентність* розглядається як сукупність індивідуальних властивостей особистості, його здатністю виконувати завдання на високому рівні [1]. *Професійна компетентність* це інтегративне якість фахівця, що включає рівень оволодіння ним знаннями, вміннями, навичками і наступними компонентами професійної майстерності: система професійних знань, умінь, навичок, професійних здібностей і

професійно важливих якостей особистості [2].

Професійна компетентність педагога визначається єдністю його методологічної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки. Методологія при цьому не є зведенням готових відповідей, це найтонший інструмент діалектичного пізнання і перетворення дійсності, законів наукового, соціального і професійного мислення [2].

Педагогічну компетентність викладача становить сукупність знань, умінь і здібностей, необхідних для виконання функції навчання і виховання студентів.

Компетентність можна представити як категорію, яка складається з п'яти головних компонентів: глибокого розуміння суті виконуваних завдань і проблем; знання досвіду, наявного в цій галузі, активного оволодіння кращими досягненнями; вміння вибирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здібності вчитися на помилках і вносити корективи в процесі досягнення цілей.

Підготовка компетентного педагога з високим рівнем загальної та професійної культури, фундаментальними знаннями в галузі методології, педагогіки, системним баченням педагогічних проблем в освіті спрямована на вдосконалення та формування у майбутніх педагогів власного стилю творчої педагогічної діяльності. Знання фундаментальних наук - непорушне вимога до сучасного педагога. Не максимум знань, а їх мобільність і керованість, гнучке пристосування до шкільних умов роблять фахівця придатним до педагогічної діяльності.

Цей стиль спочатку виробляється в процесі навчання у вузі, а потім у практичній діяльності і являє собою систему індивідуально-своєрідних прийомів, що забезпечують успішність у майбутньому.

На основі того, що професійна освіта дає можливість управляти (в самому широкому сенсі слова) освітою майбутнього, розвиває здібності швидко і чітко реагувати на потреби постійно мінливого ринку, у світовій

системі професійної підготовки реалізується теза про те, що сучасний фахівець обов'язково повинен володіти рядом професійно особистісних якостей, об'єднаних поняттям «формули якості». Японські дослідники в «формулу якостей» включають моральність, інтелект, майстерність, фізична досконалість і т.д. Французькі дослідники – професіоналізм, ініціативу, творення, адаптацію, динамізм і т.д. В основі визначення «формули якості» фахівця лежить визначення освіти не тільки як «рух людини від незнання до громадської культурі» (Г. Гегель), а й збагачення суспільної культури особистісним, новоствореним знанням. Іншими словами, освіта може трактуватися як соціальне партнерство між особистістю і освітніми установами. Педагогічна компетентність пов'язана, перш за все, з високим рівнем самореалізації індивідуальних особливостей особи і здатністю до індивідуального стилю діяльності. Цей стиль виробляється в процесі навчання у вузі і являє собою систему індивідуально своєрідних прийомів, що забезпечують успішність у майбутньому. У вузівській підготовці фахівців ідея формування професійної компетентності майбутнього педагога повинна стати основною. Шляхи формування професіоналізму можуть бути різними. Володіння необхідною сумою професійних знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості педагога як носія певних цінностей визначається як *професійно-педагогічна компетентність* – інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога.

Формування педагогічної компетентності особистості у вузі здійснюється за трьома напрямками: базова підготовка (професійні та психолого-педагогічні знання); методологічна культура; педагогічна творчість і креативність [4]. Концепція вищої педагогічної освіти передбачає переорієнтацію вузів на підготовку самостійно мислячих педагогів, здатних до постановки цілей, аналізу педагогічних ситуацій, планування та реалізації навчального процесу. Модель сучасного педагога - духовно розвинена, творча особистість, яка має професійні навички, педагогічний дар і прагне

до нового. Система вищої професійної освіти формує майбутнього фахівця і готує його до майбутньої професійної діяльності. Складний набір якостей, якими повинен володіти сучасний фахівець, може виробити система, в якій буде використано все позитивне, що є в традиційному навчанні, і впроваджені нові, раціональні підходи, що компенсують недоліки існуючої системи в їх взаємному доповненні.

Складний набір якостей, якими повинен володіти сучасний фахівець, може виробити система, в якій буде використано все позитивне, що є в традиційному навчанні, і впроваджені нові, раціональні підходи, що компенсують недоліки існуючої системи в їх взаємному доповненні. Таким чином, професійних знань і умінь, що виступають основою будь-якої професійної діяльності, загального розвитку і широкої ерудиції, недостатньо для становлення педагога-професіонала, оскільки саме для педагогічної професії вирішальне значення мають моральні якості особистості (доброта, милосердя, чуйність, великодушність, любов до людей та ін.), які і дозволяють формувати особистість учня [2]. Розуміння педагогічної компетентності, на думку Гуревича Р. С. пов'язане з діяльністю педагога, з його здатністю до виконання певних професійних дій, основу яких складають необхідні професійні знання й уміння, що утворюють «фундамент» професіоналізму педагога [2].

Незалежно від спеціалізації і характеру професійної діяльності, будь-який фахівець повинен володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками. Важливе значення у придбанні цих знань, умінь і навичок мають досвід творчої, дослідницької та самостійної діяльності, що дозволяє спеціалісту визначити свою позицію з того чи іншого професійно орієнтованого питання або проблеми.

Перспективний напрямок, що характеризує нову форму самостійної підготовки вчителя, пов'язане з впровадженням у навчальний процес інформаційних технологій. Тенденцію до розробки інформаційно-комунікативної форми самостійної роботи, що передбачає більшу

самостійність вчителів, більшу індивідуалізацію завдань, що стосуються як змістовної предметного матеріалу, так і характеру контролю, визначають зміни в розвитку суспільства, включення суспільства в активний інформаційно-комунікаційний процес інформатизації.

Ефективність використання засобів інформаційних технологій у роботі вчителів багато в чому залежить від успішності вирішення завдань методичного характеру, пов'язаних з інформаційним змістом і способом використання автоматизованих систем навчання. У зв'язку з цим доцільно розглядати автоматизовані системи навчання, що використовуються в конкретній навчальній програмі, яка визначається предметним змістом, цілями і завданнями навчання, як програмно-методичні комплекси. Інтеграція традиційних та сучасних комп'ютерних методів навчання в організації роботи вчителя дозволить зробити більш ефективним якість самостійної роботи учнів, а також і всього навчального процесу в цілому.

Практика показує, що виникає необхідність в спеціальних курсах, які б дозволили озброїти вчителів знаннями та вміннями професійно виконувати дослідження, підготувати їх до впровадження в шкільну практику. Такі спецкурси повинні показати всю послідовність етапів науково-дослідної роботи (вибір теми, складання методики дослідження, організацію і проведення дослідження, якісний і кількісний аналіз тощо).

Актуалізує тему формування професійних компетенцій педагога технічний і технологічний процес, який тягне за собою появу нових видів інформаційних продуктів, які об'єднують текст, звук, зображення, а також нових видів інформаційних послуг. Застосування сучасних інформаційних систем у сфері освіти забезпечує принципово новий рівень отримання та узагальнення знань, їх поширення та використання в самостійній і науково-дослідній діяльності педагога.

Слід також звернути увагу на те, що особистість викладача повинна відрізнятися творчої цілеспрямованістю, відсутністю амбітності, готовністю до співпраці на рівних з учнями як з колегами. Тут необхідні такі установки:

відсутність прямого або непрямого тиску на учня в процесі читання лекцій або проведення групових занять; демократичний стиль спілкування, що дозволяє успішно застосовувати авторські прийоми активізації пізнавальної діяльності, тобто те, що значною мірою виражає унікальність педагога і особистості учня; цілісність професійної діяльності викладача: взаємозв'язок, логічна завершеність аудиторних, позааудиторних занять і науково-дослідних інтересів; широта кругозору, творча інтерпретація емпіричного знання, яка поєднуються з фундаментальною теоретичною підготовкою.

Головним завданням у сфері вищої професійної освіти сьогодні, за висловом одного з найбільших теоретиків і практиків освіти дорослих, американського вченого М. Ш. Ноулз, стало "виробництво компетентних людей - таких людей, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, і чия основна компетенція полягала б в умінні включитися в постійне самонавчання впродовж всього свого життя". В складних умовах переходу до нової парадигми в системі підготовки педагогічних кадрів невирішених проблем досить багато [4]. Не претендуючи на повне їх відображення, зауважимо, що розглянуті вище аспекти, спрямовані на перебудову навчального процесу, зможуть вирішити багато дидактичних проблем, пов'язаних з професійною підготовкою вчителя і формуванням його компетентності в умовах інформаційно-комунікаційних технологій.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад, і голов. ред. В. Т. Бусел. - К., Ірпінь : ВТФ, «Перун», 2005. - 1728 с.
2. Гуревич Р.С. Педагогічна компетентність і професіоналізм педагога //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 28 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011.- 529 с.- С.9-13. 3. Зеер Е. Ф. Технологии профессий : учеб. пособ. / Е. Ф. Зеер. - М. : Академия, 2003. - 336 с.

4. Сігаєва Л. Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ–початок ХХІ ст.): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Сігаєва Лариса Євгеніївна. — К., 2010. — 571 с.

5. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования - Сборник научных трудов / Под ред. Хуторского А. В. Ученик в обновляющейся школе. - М. : ИОСО РАО, 2002. – 488 с.

6. Шестопалюк О.В. Формування професійної компетентності викладача ВНЗ //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 28 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2011.- 529 с.- С.3-9.

***Анотация.** В современных условиях реформирования образования радикально меняется статус учителя и его образовательные функции. Подготовка компетентного учителя с высоким уровнем общей и профессиональной культуры, фундаментальными знаниями в области методологии, педагогики, системным видением педагогических проблем в образовании – вот главное задание высшей школы сегодня.*

***Ключевые слова:** компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, педагогическая компетентность.*

***Summary** In the modern terms of reformation of education radically status of teacher of I changes his educational functions. Preparation of competent teacher with the high level of culture general and professional, by fundamental knowledges in industry of methodology, pedagogics, by system vision of pedagogical problems in education – here task of high school above all today.*

***Key words:** jurisdiction, competence, professional competence, pedagogical competence.*